

Heé, Veronika

[Kiss Szemán, Róbert. Szláv Pokol Pesten: Ján Kollár munkássága 1819 és 1849 között (Slovanské peklo v Pešti)]

Bohemica litteraria. 2011, vol. 14, iss. 2, pp. 117-119

ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115725>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Teprve jejich čtením, ať už tichým nebo hlasitým, získáváme to pravé potěšení (ze slov, z jejich znění a ze zaznamenaných myšlenek).

Knihu Alberto Manguela *Knihovna v noci* můžeme podle mého názoru číst dvěma různými způsoby. Za prvé tak, jako by se jednalo o pokračování jeho starších *Dějin čtení*; jako jejich určitý dodatek, dokončení témat, které otevřel již ve své předchozí knize. Dodatek sice zajímavý a poučný, přesto však pouze rozvíjející už známé téma. Tomu by odpovídalo i občasné opakování příkladů, odkazů, ale i některých citovaných pasáží.

Druhý způsob čtení by mohl být takový, že bychom k textu přistupovali jako k románu. Jako k příběhu o Mangelově vlastní knihovně a o dalších více či méně slavných knihovnách (například Aššurbanipalově, Alexandrijské, Carnegieho, Warburgově, knihovně při kostele San Lorenzo, knihovnách v koncentračních táborech atd.), které se staly nejen „chrámy vědění“, ale skutečnými kulturními centry. Toto druhé čtení odhlíží od Mangelových předchozích děl, s *Knihovnou v noci* pracuje jako s uzavřeným vyprávěním o tom, co je a čím všim se může stát knihovna.

Ať už Mangelovu *Knihovnu v noci* vnímáme jako samostatnou práci, nebo jako pokračování jeho *Dějin čtení*, jde zcela nepochybně o spisy, které by se měly objevit na seznamu přečtených knih každého zájemce o studium jazyka, literatury a knihovnictví. Jejich význam nicméně jistě ocení i badatelé z dalších oborů a široká veřejnost. Kromě ohromné faktografické výbavy obou pojednání je velmi důležitá i jejich role iniciační, zasvětitelská. Mangel každého čtenáře doslova krok za krokem uvádí do tajemství knih, knihoven a čtení. Účinky této iniciace si může potvrdit každý čtenář sám na sobě. Po přečtení Mangelových prací pro nás knihovny již nikdy nebudou tím, čím pro nás byly předtím: „obyčejnými“, neživými soubory mnoha uspořádaných svazků. V novém pohledu se změnily ve skutečné, živé bytosti. Bytosti, o nichž víme, že mají svůj tajný život (zejména v noci) a že vypovídají především o nás samotných.

Ondřej Sládek

Róbert Kiss Szemán: *Szláv pokol Pesten.* (Slovanské peklo v Pešti.) Budapešť, Nakl. Balassi, 2010, ed. Opera Slavica Budapestinensia. Litterae Slavicae, 227 s.

Róbert Kiss Szemán, habilitovaný docent v oboru slovakistiky Slovanské katedry Univerzity Loránda Eötvöse v Budapešti, se už více než desetiletí věnuje dílu Jana Kollára. Tato volba je oprávněná z více důvodů. Kollár strávil větší část svého života jako evangelický pastor v uherském multikulturním centru, v Pešti, takže velká část jeho tvorby vyšla tam. Dále jeho dílo vzniklo v době obrození středoevropských národů, kdy národní sebeurčení zahrnovalo také uvážení vztahu k ostatním národům žijícím na stejném území, a to hlavně z hlediska národní prospěšnosti nebo naopak újmy. Maďaři, u nichž proces národní obrody probíhá ve stejné době, si jako „státotvorný“ národ s politicky silnou šlechtou všimají málo, nebo dokonce s mírným pohrdáním podobných snažení národních menšin v Uhrách, dokonce nevidí žádný skutečný problém v pomadřštění těchto menšin. Představitelé těchto národů, kromě Rumunů slovanských, cítí však tento postoj jako čím dál tím urážlivější, ba vyvolává u nich stále silnější nechuť a protest kulturní, později i politický. Proces vzdalování se mezi národy s mocenskou pozicí silnou (Němci) i poměrně silnou (Maďaři) a národy ostatními poznamenává kulturní a politické dění celého dlouhého 19. století a skončí po první světové válce rozpadem rakousko-uherské monarchie. Jan Kollár stojí na začátku tohoto procesu, je jeho čelnou osobností i koncipovatelem mnoha základních idejí rozvíjejícího se národního hnutí slovanských národů.

Novost monografie Kisse Szemána spočívá hlavně ve dvou momentech. Rozšiřuje rozbor Kollárových děl o dosud zanedbávané žánry, jako jsou jeho náboženská a vědecká díla, dále mapuje souvislosti Kollárovy tvorby nejen v kontextu slovanském, ale i uherském. Velkou pozornost věnuje autor Kollárově náboženské tvorbě, hlavně jeho kázáním, ve kterých lze najít i předobraz některých jeho národně obrozeneckých myšlenek. Podrobně analyzuje např. Kollárovo kázání Dobré vlastnosti národu slovanského z roku 1822 a ukazuje na jeho paralely se studií vesprémského kanovníka Jánose Horvátha A' régi magyaroknak vallásbéli 's erkölcsi állapottyokról (O nábožen-

ském a morálním stavu dávných Maďarů), která vyšla v časopise *Tudományos Gyűjtemény* roku 1817. Kiss Szemán ukazuje na důležité Kollárovo místo v dobové romantické vědě středoevropské oblasti. K tomuto bodu srovnává Kollárovu kulturně historickou a etymologickou činnost s podobnou činností jeho maďarského protějšku, známého vědce-obrozence, Istvána Horváta (1784–1846). Žádný z obou těchto vědeckých výkonů sice neobstojí z hlediska později nastolené pozitivistické vědecké metody, protože oba hojně obsahují fantastické prvky. To je však v dobové vědě běžné, přijatelné; dále plní důležitou národně uvědomovací funkci, v čemž tkví jejich národní i dobově vědecké oprávnění. Na základě toho dostal Kollár jako vědec právem prestižní místo profesora slavistiky na vídeňské univerzitě. Kiss Szemán zdůrazňuje, že i tato vědecká část tvoří neoddělitelnou, závažnou součást Kollárovy tvorby.

Největší místo je ovšem věnováno *Slávy dceři*, a jakož i název monografie naznačuje, poslednímu zpěvu, Acheronu, tedy slovanskému peklu. Autor rozebírá dílo podle toposů a emblémů, které jsou v něm zjištělné z hlediska národního sebeurčení. Obraz minulosti a přítomnosti, líčený v Předzpěvu, spojuje Kiss Szemán s pomoháckým toposem maďarské literatury *Querela Hungariae*, která však má asi kořeny v žalmu č. 79 a čerpala i z Ovidiových *Heroid*. To, že tento topos působil na Kollára, ukazuje jeho školská latinská báseň z doby gymnazijních studií v Banské Bystrici *Deploratio praesentis status Hungariae* (1812). S tímto toposem spojuje autor monografie také podobu Slávie a Teutonie.

Další kapitola je věnována emblematickému slovanskému národopisu, vyskytujícímu se v básni. Kiss Szemán se zabývá emblematickým zeměpisem, dělá statistiku, kolikrát se v díle vyskytuje které zeměpisné jméno slovanské i cizí, co tato jména a čísla prozrazují z hlediska slovanského kulturního přisvojení světa, ba národní sakralizace určitých míst. Stručně se také zmiňuje o emblematické floře a fauně.

Zpěv Acheron zařazuje autor do kontextu ideového ovzduší doby, za jehož charakteristický rys v jednom svém kázání sám Kollár označuje „národní nenávisť“, kterou jsou čas od času uchvázeni všichni protagonisté dobového mezinárodního dění. Kiss Szemán zdůrazňuje komplexnost významů díla, což vyžaduje rozmanitost přístupů. Nestačí totiž jen estetický zřetel, musíme brát v úvahu i historické, kontaktologické a jiné zřetele.

Dále autor i zde pokračuje v rozboru emblematických prvků díla. Považuje např. za emblematickou problematiku viny a trestu, která je nezanedbatelnou součástí dobové struktury literárně i ideově historické. Životy a činy uvedených postav, respektive jejich odměna nebo potrestání, mají důležité poslání pro čtenáře, nabývají až eschatologického významu. Rozbor 105 sonetů Acheronu na základě poměru a vážnosti vin, které páchají slovanské i neslovanské osoby, ukazuje hodnotový systém kollárovske básnické ideologie. Počet neslovanských pachatelů je asi o desetinu větší než skupina slovanských viniků, zato většina Slovanů má lehčí vinu, proto pykají v předpekli. Hříchy proti národu tvoří u Slovanů nejrozsáhlejší skupinu vin (39 sonetů), zatímco náboženské a morální poklesky představuje jen 6 sonetů. Nejtěžší jsou viny, které těžce poškozují národní věc, jako zrada, odrodilství, národní bratrovražda a rozkolnictví. Mezi hříchy Neslovanů jsou nejtěžšími pronásledování či útisk, pohrdání a potupení, vedle nich se vyskytují další zavinění, jako hříchy jezuitů/katolíků, vraždy, loupeže, dokonce i pomadžštění, poněmčení aj., téměř jen ojediněle. Národnostní mapa je také charakteristická pro dobovou národní problematiku: Němci stojí na prvním místě (22 sonetů), Maďaři na druhém (12 sonetů), mezi nimi se představitelé osobních konfliktů (oproti některým dřívějším literárněvědným názorům) vyskytují v nepatrném počtu. Hříšníci jsou většinou historické osobnosti související s uherskou státností, dále reprezentanti kočovných národů (Skytové, Mongolové aj.) jako synonymní dobové označení pro Maďary, tedy nejvíce osoby, které Slovanové poškodily na národní úrovni.

Další kapitola je věnována podrobnému tematickému i strukturálnímu rozboru dvou dějišť Acheronu, Purgatoriu a vlastního Peklu, a to též ve světle Kollárova *Výkladu*, který vyšel ve zvláštním svazku k druhému vydání *Slávy dcery* roku 1832. Přitom věnuje autor pozornost i Kollárovým básnickým postupům a také některým intertextuálním prvkům, hlavně souvislostem s dílem Dantovým.

Poslední kapitoly se zabývají dalšími dvěma emblematickými motivy Kollárova života a díla: exodem a osvovením. Odcházení, odtržení se od různých pout poznamenávají Kollárův život již od mládí (odtržení od domova, odchod z Jeny, odchod ze služby, pak i z Pešti) a dostávají sakra-

lizovanou paralelu v Kollárově díle (role proroka, mojžíšovské reminiscence). V této souvislosti pojednává Kiss Szemán i o Kollárově vztahu ke štúrovskému jazykovému programu.

Motiv osvojení se pak vztahuje na všechno, čím je vhodné obohatit národ, lépe řečeno získat zpět, co mu prapůvodně patří. V této souvislosti dostávají svůj skutečný význam díla jako *Staroitalia slavjanská*.

Souhrnem lze říci, že kollárovská monografie Roberta Kisse Szemána dovršuje pro nynější dobu dlouholetý zájem a badatelské úsilí, kterými se maďarští slavisté vždy obraceli ke Kollárově osobnosti a dílu. V určitých věcech objevně nový pohled na Kollárovo dílo by zasluhoval náležitou pozornost i domácí literární vědy (slovenské i české).

Veronika Heč

Zamyšlení nad Křivánkovou monografií *Vladimír Holan básník*

V minulém roce, 30 let po smrti Vladimíra Holana, vydává Vladimír Křivánek, literární vědec, vysokoškolský pedagog a básník v jedné osobě, o tomto autorovi, který je považován za jednoho z nejvýznamnějších, a tedy nejuznávanějších českých básníků, velkoryse pojatou monografií. Název monografie – *Vladimír Holan básník* – působí na první pohled nevynalézavě, avšak právě lapidárnost podpořená slovosledem akcentujícím slovo básník naznačuje nejen zaměření Křivánkovy publikace, ale zároveň představuje hold osobnosti, již byla tvorba poezie a úděl „byti básníkem“ nejvyšší metou a posláním.

Ve zpracování monografie se uplatnily všechny shora uvedené Křivánkovy profesní atributy. Je třeba vyzdvihnout pisatelovu erudovanost v dané problematice, obdivuhodnou zručnost v sekundární literatuře a schopnost ji optimálně uplatnit, přesnost a důkladnost v podávání faktografických informací, pedagogický smysl pro srozumitelnost, přehlednost, dále pak i empatii básníka, projevující se nejen ve schopnosti pochopit Holanovy reflexe, ale i ve vlastní stylizaci, v níž místy dominuje obrazný styl, který svou rezonancí s Holanovým básnickým jazykem danou problematiku působivě ozvláštňuje (např. „A básník je ten, kdo přijímá účast na tomto odhalování tajemné podstaty skutečnosti, kterou je třeba stále znovu vydobývat zpod hlušiny zautomatizovaných slov, odlidštěných vztahů, vynášet z podsvětí nicoty, ze zrcadlových síní pouhého zdání, ze hřbitovů setrvačnosti a zvyku, strnulých pojmů a vyprázdněných symbolů“, s. 394).

Hlavní část monografie, věnovaná Holanově tvůrčí činnosti, je tvořena osmi chronologicky řazenými, příznačně nazvanými částmi, z nichž každá mapuje určitou etapu básnickovy tvorby s důrazem na postižení básnickova vývoje. Za tímto účelem je nezřídka užít postup prospektivní (cenné je např. srovnání čtyř různých verzí jedné básně s grafickým odlišením všech změn, které čtenáři názorně napomáhá pochopit jednotlivé vývojové fáze Holanovy tvorby, s. 38–40). V oddílech věnovaných Holanově pozdější tvorbě se lze naopak setkat s postupem retrospektivním, v němž se pisatel vrací k počátkům Holanovy tvorby a opakuje již řečené. Tento způsob však nelze považovat za nedostatek, poněvadž je zde opět zohledněno především hledisko vývoje (např. zmínky o rysech lyriky 30. let v části věnované závěrečnému období Holanovy tvorby, s. 190). Za nadbytečné je možno naopak považovat stále se opakující rozbor některých leitmotivů či témat v roli pouhých repetitiv (ne však variací, v nichž opakování opodstatnění samozřejmě má) – např. podoby žen, milenců, dětí, zdi apod. Zde se pravděpodobně uplatňuje zřetel pedagogický – častým opakováním se v čtenáři určitá informace hlouběji zabydluje.

Kompozice jednotlivých částí má zpravidla pevnou strukturu. V úvodu je přiblížena doba, dějinná souvislost, poté následují informace o „blížencích“ Holanovy tvorby, dále výňatky z dobových kritik, jádrem pak je interpretace jednotlivých sbírek.

Charakteristika doby je pojata poněkud „učebnicově“, je tedy patrné, že autor počítá s širší čtenářskou oblastí; odborně vzdělaným čtenářům tyto informace těžko přinesou něco nového, zároveň však dokládají snahu Křivánka – pedagoga přiblížit danou skutečnost ve všech souvislostech.

Poněkud problematičtější jsou pasáže věnované básníkům, kteří se svou tvorbou v konkrétním období Holanovi blížili. Informace jsou podány odděleně a postrádají třeba jen stručné usouvztaž-